



## W UNII EUROPEJSKIEJ

### Ochrona gleb w polityce Unii Europejskiej

Maciej Podemski<sup>1</sup>



Gleba jest to biologicznie czynna powierzchniowa warstwa skorupy ziemskiej, powstała pod wpływem czynników glebotwórczych (głównie organizmów żywych, klimatu i wody) i podlegająca stałym przemianom. Zbudowana jest z cząstek mineralnych, cząstek organicznych i cząstek organiczno-mineralnych o różnym stopniu rozdrobnienia.

Poza tym zawiera wodę, w której są rozpuszczone związki mineralne i organiczne tworzące roztwór glebowy oraz mieszaninę gazów i pary wodnej. Gleba jest środowiskiem życia i źródłem składników odżywczych dla wielu gatunków mikroorganizmów i podziemnych organów roślin wyższych. Spełnia zatem ważne funkcje w życiu wielu organizmów, w produkcji żywności i biomasy, w przemianach wielu substancji chemicznych, w tym wody, węgla i azotu, a także w aktywności człowieka.

Wzajemny układ składników gleby może ulegać znacznym zmianom pod wpływem procesów glebotwórczych, ingerencji człowieka i procesów fizykochemicznych oddziałujących na powierzchnię Ziemi. Mogą one prowadzić do degradacji gleby, a często do całkowitego jej zniszczenia. Można tu wskazać m.in. na procesy erozyjne, osuwiska, powodzie, utratę materii organicznej, zasalanie, lokalne i rozproszone zanieczyszczenia, pokrywanie terenu materiałami nieprzepuszczalnymi, zmniejszanie bioróżnorodności itd. Degradacja gleb postępuje ostatnio bardzo szybko, negatywnie wpływając zarówno na zdrowie ludzkie, stan ekosystemów i zmiany klimatyczne, jak i na gospodarkę. Ponieważ proces tworzenia się gleb jest bardzo powolny, powinny one zostać uznane za zasoby nieodnawialne i objęte ochroną.

W Europie zidentyfikowano ponad 320 głównych typów gleb, każdy charakteryzujący się specyficznymi właściwościami fizycznymi, chemicznymi i biologicznymi. Degradacja tych gleb jest poważnym europejskim problemem. Powodowana jest ona lub gwałtownie przyspieszana przez działalność ludzką, taką jak niewłaściwa gospodarka rolna i leśna, działalność przemysłowa, turystyka, urbanizacja oraz budownictwo przemysłowe i drogowe. Działalność ta ma negatywny wpływ na glebę, utrudniając jej prawidłowe funkcjonowanie zarówno dla potrzeb ludności, jak i w odniesieniu do ekosystemów. Efektem jest utrata urodzajności i bioróżnorodności gleb, zmniejszenie ilości pochłanianego przez nie węgla oraz potencjału zatrzymywania wody, niszczenie zachodzących w glebach procesów gazowych i zmniejszenie szybkości rozpadu znajdujących się w nich zanieczyszczeń.

Ocenia się, że około 115 mln ha powierzchni Europy (12%) jest narażonych na erozję wodną, a 42 mln ha — na erozję

wiatrową. Około 45% gleb europejskich ma obniżoną zawartość materii organicznej, szczególnie na południu Europy, ale także na obszarach Francji, Wielkiej Brytanii i Niemiec. Na terenie Unii Europejskiej znajduje się 3,5 mln obiektów zagrażających glebom zanieczyszczeniem. Tymczasem jedynie dziewięć krajów członkowskich Unii Europejskiej posiada narzędzia prawne chroniące gleby, przy czym dotyczą one głównie czynników zanieczyszczania.

Ochronie gleb na obszarze Unii Europejskiej służą różne unijne regulacje (polityki), dotyczące np. ochrony przyrody, rolnictwa, przeciwdziałania zanieczyszczeniom przemysłowym, jakości wód, zagospodarowania odpadów, stosowania chemikaliów, pestycydów itp., jednakże nie są one wystarczające do skutecznej ochrony wszystkich gleb europejskich. Dlatego Komisja Europejska uznała, że niezbędne jest wypracowanie generalnej strategii ochrony gleb, biorącej pod uwagę ich różnorodność, funkcje przez nie spełniane oraz rozmiary procesów degradacyjnych, a jednocześnie uwzględniającej aspekty społeczne i ekonomiczne. Taka strategia została przygotowana przez Komisję Europejską i we wrześniu 2006 r. przedstawiona Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Europejskiej, wraz z propozycją wydania Ramowej Dyrektywy Glebowej.

Podstawowym celem tej dyrektywy ma być ochrona i racjonalne wykorzystywanie gleb. Nacisk będzie położony przede wszystkim na utrzymanie dobrego funkcjonowania gleb i powstrzymanie dalszej ich degradacji. W przypadku aktywnego wykorzystywania gleb najważniejsze jest właściwe gospodarowanie nimi. Tam, gdzie gleby działają głównie jako odbiorca produktów ludzkiej aktywności lub samego środowiska, konieczne będzie podjęcie działań eliminujących ich zanieczyszczanie. W przypadkach daleko posuniętej degradacji gleb trzeba będzie podjąć próby przywrócenia ich stanu do przyzwoitego poziomu.

Aby osiągnąć te cele, trzeba będzie podjąć działania w obrębie różnych poziomów administracyjnych: lokalnym, krajowym i europejskim. Przewiduje się podjęcie ogólnoeuropejskich akcji w następujących obszarach degradowanych gleb:

1. w tych, które już są objęte unijnymi regulacjami prawnymi;
2. w tych, w których aktywność międzynarodowego rynku jest zakłócana przez zróżnicowane krajowe prawodawstwo dotyczące ochrony gleb lub też jego całkowity brak, dotyczy to zwłaszcza przepisów związanych z zanieczyszczaniem gleb;
3. w tych, które mają wpływ transgraniczny, to znaczy że np. zanieczyszczenia ich gleb przenoszą się do sąsiednich krajów, że zapory wodne i infrastruktura są niszczone przez materiał glebowy intensywnie erodowany w sąsiednim kraju, że wody gruntowe i podziemne są zanieczyszczane przez obiekty zlokalizowane po drugiej stronie granicy itp.;

<sup>1</sup>EuroGeoConsulting, ul. Jesionowa 36A, 05-816 Michałowice; maciej.podemski@egconsulting.com.pl

4. w tych, przez które może być zagrożona żywność lub pasza sprzedawana na międzynarodowym rynku;

5. w tych, w których stan degradacji gleb budzi międzynarodowe zaniepokojenie lub zagraża międzynarodowym uzgodnieniom.

Strategia proponowana przez Komisję Europejską w Ramowej Dyrektywie Glebowej przewiduje podjęcie następujących działań:

- ❑ wprowadzenie założeń legislacyjnych, ukierunkowanych na ochronę i racjonalne wykorzystywanie gleb;
- ❑ wprowadzenie problematyki ochrony gleb do już istniejących i nowo tworzonych unijnych i narodowych przepisów;
- ❑ wsparcie przez Unię Europejską i kraje członkowskie badań naukowych wypełniających luki w wiedzy o problemach ochrony gleb;
- ❑ rozbudzanie społecznej świadomości co do konieczności ochrony gleb.

Jeśli chodzi o kroki legislacyjne, Komisja Europejska proponuje przede wszystkim przyjęcie Ramowej Dyrektywy Glebowej, która powinna zapewnić uzgodnione w całej Unii Europejskiej podejście do ochrony gleb, przy uznaniu roli tej dyrektywy jako instrumentu wspierającego istniejące i tworzone prawa krajowe (zasada subsydiarności).

Proponowana dyrektywa zobowiąże państwa członkowskie do zlokalizowania obszarów zagrożonych takimi zjawiskami, jak erozja, zmniejszanie się ilości materii organicznej, kompaktacja, zasolenie i osuwiska, a także do wypracowania harmonogramu likwidacji tych zagrożeń i do wskazania metod i środków, jakie będą zastosowane do ich likwidacji. Z kolei problemy zanieczyszczania gleb czy pokrywania ich materiałami nieprzepuszczalnymi powinny być rozwiązywane na szczeblu krajowym lub regionalnym.

W przypadku wystąpienia zanieczyszczeń gleb państwa członkowskie będą zobowiązane do zidentyfikowania istniejących i potencjalnych obiektów zanieczyszczających gleby oraz do wypracowania krajowej strategii naprawczej ich stanu. Dyrektywa przewiduje również zapobieganie zanieczyszczeniom gleb przez ograniczenie wprowadzania niebezpiecznych substancji do tego środowiska. Osobnym problemem jest niszczenie terenów glebowych na terenach uprzemysłowionych przez pokrywanie ich materiałami nieprzepuszczalnymi. Kraje członkowskie będą zobowiązane do zmniejszania zasięgu efektów tych działań przez odtwarzanie na terenach poprzemysłowych pierwotnych funkcji gleb, tak dalece, jak będzie to tylko możliwe.

Jeśli chodzi o badania naukowe rozwijające wiedzę o glebach, to za priorytetowe tematy Komisja Europejska uznała m.in. wyjaśnienie roli gleb w globalnym bilansie CO<sub>2</sub> i w ochronie bioróżnorodności, przebadanie czasowych i przestrzennych zmian procesów glebowych, określenie ekologicznych, ekonomicznych i społecznych przyczyn zagrożenia gleb oraz wypracowanie nowych procedur ich ochrony, a także przywracania ich do stanu pierwotnego.

Dla pomyślnej realizacji całego programu ochrony gleb niezwykle ważny jest wzrost społecznego poparcia dla tego programu. W tym celu Komisja Europejska będzie wspierać takie inicjatywy, jak szerokie upowszechnianie *Atlasu gleb Europy*, utrzymywanie strony internetowej (<http://eusoiils.jrc.it>), poświęconej europejskiej problematyce glebowej, działalność Europejskiej Letniej Szkoły Badania Gleb (*European Summer School on Soil Survey*), podnoszącej specjalistyczne kwalifikacje młodych naukowców, fundowanie nagród za najlepsze wykorzystywanie gleb itd.

W ramach wdrażania proponowanej dyrektywy Komisja Europejska przewiduje m.in.:

- ❑ ogłaszanie konkursów dla projektów badawczych, wspierających tę unijną inicjatywę;
- ❑ rewizję Dyrektywy Ściekowej (*Sewage Sludge Directive*) w kierunku dalszego ograniczania wprowadzania niebezpiecznych substancji do gleb;
- ❑ rewizję Dyrektywy w Sprawie Zintegrowanego Ograniczania Zanieczyszczeń (*Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC) Directive*) w kierunku wzmocnienia jej aspektów dotyczących ochrony gleb;
- ❑ monitorowanie nowo tworzonych planów rozwoju obszarów wiejskich (*Rural Development Plans*) pod kątem uwzględniania w nich ochrony gleb;
- ❑ monitorowanie pod podobnym kątem planów zarządzania dorzeczami (*River Basin Management Plans*), tworzonych w trakcie realizacji Ramowej Dyrektywy Wodnej;
- ❑ podejmowanie wielu innych inicjatyw.

Źródła:

*Commission of the European Communities, 2002, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a Thematic Strategy for Soil Protection, COM(2002) 179 final, Brussels, 16.4.2002*

*Commission of the European Communities, 2006, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Thematic Strategy for Soil Protection, COM(2006)231 final, Brussels, 22.9.2006*

*Commission of the European Communities, 2006, Commission Staff Working Document, Accompanying document to the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Thematic Strategy for Soil Protection: Summary of the Impact Assessment, {COM(2006)231 final}, {SEC(2006)620}, SEC(2006)1165, Brussels, 22.9.2006*

*Commission of the European Communities, 2006, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the protection of soil and amending Directive 2004/35/EC (presented by the Commission), COM(2006) 232 final, 2006/0086 (COD), Brussels, 22.9.2006*